

Втрата виконавчими документами ознаки “виконуваності” внаслідок звільнення боржника від боргів у справі про неплатоспроможність: *процедура та юрисдикція*

Денис Попков

Суддя Східного апеляційного господарського суду

Закриття провадження у справі про неплатоспроможність внаслідок фінансової реабілітації добросовісного боржника пов'язане із вирішенням питання про визнання такими, що не підлягають виконанню виконавчих документів, щодо такого боржника, «процедурно-технічний» характер якого (питання), на перший погляд, не пов'язується із будь-якими складнощами правозастосування.

Дійсно, поширеною є практика судів перших інстанцій, які або в ухвалі про закриття провадження у справі про неплатоспроможність, або в ухвалі, що позиціонується як додаткова у розумінні ст.244 ГПК до ухвали про закриття провадження, вказують у резолютивній частині про визнання такими, що не підлягають виконанню відповідних виконавчих документів (це може бути навіть конкретний перелік таких документів).

Прикметно, що подібні ухвали переглядалися, у тому числі, і в касаційному порядку (див., наприклад, постанови КГС ВС від 18.10.2022 у справі № 903/393/21, від 28.02.2023 у справі № 903/909/21), однак, оскільки межі оскарження концентрували увагу касаційної інстанції довкола наявності/відсутності підстав для закриття провадження про неплатоспроможність, питання належності оформлення наслідків такого закриття відносно виконуваності виконавчих документів залишилося **«неохопленим»** правовою позицією.

Між тим, наявність повноважень у суду першої інстанції одночасно із закриттям провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи автоматично вирішувати долю і «виконуваності» виконавчих документів щодо такого боржника, є не тільки не самоочевидною, але й навіть спірно-сумнівною за існуючого нормативного регулювання і напрацьованих правових позицій у «суміжних» питаннях.

Така «автоматичність», а отже – і відповідне повноваження суду у розумінні ч.2 ст.19 Конституції України передбачена ч.4 ст.90 КУЗПБ виключно до випадків закриття провадження у справі на підставі п.п.5-8 ч.1 цієї статті:

- відновлення платоспроможності боржника або погашення всіх вимог кредиторів згідно з реєстром вимог кредиторів (5);
- затвердження звіту керуючого санацією в порядку, передбаченому цим Кодексом (6);
- затвердження звіту ліквідатора в порядку, передбаченому цим Кодексом (7);
- якщо до боржника після офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність) за його заявою не висунуто вимог (8).

Судова практика

- У пункті 112 постанови КГС ВС від 26.05.2022 у справі № 922/1426/21 проаналізовані та структуровані підстави закриття провадження про неплатоспроможність фізичної особи, і за змістом цієї правової позиції розглядувані випадки «фінансової реабілітації», що співвідносяться із п.1 ч.3 ст.129 КУзПБ (виконання боржником плану реструктуризації боргів) та ч.1 ст.134 КУзПБ (завершення процедури погашення боргів), віднесені до закриття провадження у справі про неплатоспроможність з «інших випадків, передбачених цим Кодексом» (за поточною редакцією це п.13 ч.1 ст.90 КУзПБ).
- У пункті 46 постанови КГС ВС від 02.02.2023 у справі № 5023/1668/12 підтверджено актуальність вказаної структуризації підстав закриття (з урахуванням застосовної на той момент редакції КУзПБ, за якою «інші випадки, передбачені цим Кодексом» містилися у п.9 ч.1 ст.90), а у п.45 чітко наголошено: «Тлумачення змісту ч. 1 ст. 90 КУзПБ у взаємозв'язку зі ст. 113 КУзПБ із застосуванням системного способу її інтерпретації свідчить, що наведена норма та визначені нею підстави закриття провадження у справі про банкрутство (за винятком підстав, визначених пунктами 1, 2, які стосуються виключно юридичної особи) є загальними щодо норм книги четвертої IV КУзПБ, яка містить підстави закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи (фізичної особи – підприємця), адже вони застосовуються до більш широкого кола відносин: як банкрутства юридичних осіб, так і фізичних осіб (фізичних осіб – підприємців)».

Отже, п.1 ч.3 ст.129 та ч.1 ст.134 КУзПБ є спеціальними нормами про закриття провадження у справі про неплатоспроможність, до яких відсилає п.13 ч.1 загальної норми ст.90 КУзПБ, і такі спеціальні норми не містять жодних приписів про повноваження суду одночасно із закриттям провадження у справі визнавати такими, що не підлягають виконанню виконавчих документів стосовно боржника – і це повністю узгоджується із ч.4 ст.90 КУзПБ, яка також не містить згадки про здійснення таких повноважень судом у випадку застосування відсильного п.13 ч.1 цієї норми.

Обґрунтованість означеного підходу «буквального» прочитування приписів процесуальних норм і можливості здійснення судом тільки тих повноважень, які прямо передбачені – без розширювання сфери власної влади, якщо спосіб її здійснення може завдавати шкоду легітимним правам і інтересам інших осіб, може бути більш наочно продемонстрована у випадку, коли мова йде про виконавчі документи, видані до моменту відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, стягувачем за якими не є учасник справи про неплатоспроможність:

1

Учасники у справі про банкрутство умовно поділяються на 3-и групи:

*«I група – сторони справи – конкурсні кредитори (представник комітету кредиторів), забезпечені кредитори, боржник (банкрут);
II група – учасники справи – арбітражний керуючий, державний орган з питань банкрутства, Фонд державного майна України, представник органу місцевого самоврядування, представник працівників боржника, уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника;
III група – інші учасники справи про банкрутство, щодо прав або обов'язків яких існує спір».*

(див., наприклад, постанову КГС ВС від 29.07.2021 у справі №911/698/21 та від 22.11.2023 у справі №910/4685/20)

2

«...судові рішення у процедурі банкрутства можна поділити на дві групи.

101. Одна з них стосується не вирішення спорів, а розв'язання специфічних питань, притаманних саме процедурам банкрутства, тобто непозовному провадженню: про відкриття провадження у справі про банкрутство, про припинення дії мораторію щодо майна боржника, про закриття провадження у справі про банкрутство, про затвердження плану санації, про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури, про призначення керуючого санацією, ліквідатора тощо.

102. Друга група стосується виключно вирішення спорів. До неї належать судові рішення щодо розгляду спорів, стороною в яких є боржник. Такі спори розглядаються за позовом сторони, тобто в позовному провадженні. Хоча вони вирішуються тим судом, який відкрив провадження у справі про банкрутство, ці спори не стосуються непозовного провадження, яке врегульоване Кодексом України з процедур банкрутства, а тому регламентуються правилами про позовне провадження, встановленими у Господарському процесуальному кодексі України.»

(у відповідності до правової позиції ВП ВС, викладеної у п.п.100–102 постанови від 18.02.2020 у справі №918/335/17)

Обґрунтованість означеного підходу «буквального» прочитування приписів процесуальних норм і можливості здійснення судом тільки тих повноважень, які прямо передбачені – без розширювання сфери власної влади, якщо спосіб її здійснення може завдавати шкоду легітимним правам і інтересам інших осіб, може бути більш наочно продемонстрована у випадку, коли мова йде про виконавчі документи, видані до моменту відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, стягувачем за якими не є учасник справи про неплатоспроможність:

3

В означеній «системі координат», яка, хоча й була сформульована у справах про банкрутство юридичних осіб, але згідно ст.113 КУЗПБ є застосовною і в справах про неплатоспроможність фізичних осіб, **стягувач за виконавчим документом, який не пред'явив кредиторських вимог, не може бути віднесений ані до I, ані до II групи учасників, а вирішення питання щодо визнання таким, що не підлягає виконанню виконавчого документу, отриманого цим стягувачем у позовному провадженні щодо такого боржника, не охоплюється природою специфічних рішень непозовного «основного» провадження у справі про неплатоспроможність.**

4

«50. Натомість особи, які віднесені до III групи (інші учасники справи про банкрутство, щодо прав або обов'язків яких існує спір) зазвичай стають учасниками справи про банкрутство у зв'язку з тим, що суд у межах справи про банкрутство розглядає та вирішує у відокремленому позовному провадженні спір за участю цих осіб.

51. **На переконання судової палати, віднесення за статтею 1 КУЗПБ певних осіб, щодо прав або обов'язків яких вирішується спір у відокремленому позовному провадженні в межах справи про банкрутство, до категорії "інших учасників справи про банкрутство" не свідчить про наділення таких осіб статусом учасника самої справи про банкрутство в силу закону.**

52. Отже, вирішуючи проблемний аспект у правовому регулюванні статусу таких суб'єктів, Верховний Суд наголосив, що інші учасники справи про банкрутство, щодо прав або обов'язків яких існує спір, не належать до учасників справи про банкрутство (за винятком тих осіб, які одночасно належать до I та II груп), а їх процесуальний статус доцільно визначити саме як "учасники відокремленого позовного провадження у справі про банкрутство".

53. **При цьому сам факт залучення ухвалою суду певного суб'єкта як учасника до відокремленого провадження ще не означає автоматичне наділення такого суб'єкта статусом учасника справи про банкрутство».**

(у відповідності до правової позиції викладеної у п.п. 50–53 постанови КГС ВС від 28.08.2024 у справі №922/2714/23:

Обґрунтованість означеного підходу «буквального» прочитування приписів процесуальних норм і можливості здійснення судом тільки тих повноважень, які прямо передбачені – без розширювання сфери власної влади, якщо спосіб її здійснення може завдавати шкоду легітимним правам і інтересам інших осіб, може бути більш наочно продемонстрована у випадку, коли мова йде про виконавчі документи, видані до моменту відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, стягувачем за якими не є учасник справи про неплатоспроможність:

5

Отже, якщо суд вирішує питання про визнання виконавчого документу стягувача (який не набув статусу кредитора) таким, що не підлягає виконанню, одночасно із закриттям провадження у справі про неплатоспроможність на підставі п.1 ч.3 ст.129 або ч.1 ст.134 КУЗПБ (в єдиній ухвалі або шляхом постановлення «додаткової ухвали в порядку ст.244 ГПК) – тобто в межах «основного» непозовного провадження у справі про неплатоспроможність створюється парадоксальна ситуація:

– стягувач як не учасник основного провадження навіть не повинен повідомлятися про розгляд питання щодо «виконуваності» його наказу, а тому позбавляється права заперечувати у суді першої інстанції проти подібного визнання виконавчого документу, та, навіть більше, згідно усталеної правової позиції КГС ВС (див., наприклад, постанови від 16.07.2020 у справі №910/4475/19 та від 08.04.2024 у справі №911/2610/20) такий стягувач не відноситься до кола осіб, які мають право оскаржити ухвалу про закриття справи про неплатоспроможність,

– а з іншого боку, формулювання у резолютивній частині ухвали суду про закриття провадження у справі про неплатоспроможність про те, що конкретний виконавчий документ такого стягувача визнається таким, що не підлягає виконанню, за критеріями, сформульованими в постанові ОП КГС ВС від 15.05.2020 у справі № 904/897/19 (**«Рішення є таким, що прийнято про права та обов'язки особи, яка не була залучена до участі у справі, якщо в мотивувальній частині рішення наявні висновки суду про права та обов'язки цієї особи або у резолютивній частині рішення суд прямо зазначив про права та обов'язки цієї особи»**), є рішення щодо прав такого стягувача.

6

Такий парадокс усувається (не створюється), якщо питання про визнання такими, що не підлягають виконанню виконавчих документів відносно неплатоспроможного боржника буде вирішуватися судом із дотриманням приписів ст.328 ГПК та ст.432 ЦПК, які прямо визначають необхідність повідомлення стягувача про ініціацію питання щодо «виконуваності» виконавчого документу та наявність у нього статусу учасника відповідного процесуального провадження, і гарантують йому право на апеляційне оскарження ухвали про «анулювання виконуваності» виконавчого документу.

Відтак, у такому випадку стягувач позбавляється можливості представити свою позицію у суді першої інстанції відносно питання щодо подальшої виконуваності його виконавчого документу, але набуває негарантованої як для учасника справи можливості згідно ч.1 ст.17 та ч.2 ст.254 ГПК висловити свою позицію в апеляційній скарзі на таку ухвалу. Вочевидь, що така ситуація несумісна із гарантіями рівного ефективного доступу до суду, встановленими ст.6 ЄКПЛ та апеляційного оскарження за п.8 ч.2 ст.129 Конституції України.

- Ухвала господарського суду про закриття провадження у справі про неплатоспроможність на підставі п.1 ч.3 ст.129 або ч.1 ст.134 КУЗПБ із формулюванням про звільнення фізичної особи від боргів (окрім встановленого ч.2 ст.134 КУЗПБ переліку) опосередковує матеріально-правову підставу для припинення відповідного грошового зобов'язання перед відповідними кредиторами (у матеріальному сенсі, безвідносно до наявності у них такого статусу у межах провадження про неплатоспроможність), яка охоплюється ч.1 ст.598 Цивільного кодексу України (припинення зобов'язання з підстав, встановлених законом, яким виступає припис КУЗПБ про звільнення від боргів).
- Наявність такої матеріально-правової підстави для припинення грошового зобов'язання породжує правомірність застосування відповідного вже процесуального наслідку – визнання таким, що не підлягає виконанню виконавчого документу про примушення до виконання такого грошового зобов'язання (вже відсутнього).

Таким чином, обстоювана позиція про неможливість вирішення питання щодо «виконуваності» виконавчих документів, боржником за яким є боржник у справі про неплатоспроможність, в ухвалі про закриття такої справи на підставі п.1 ч.3 ст.129 або ч.1 ст.134 КУзПБ не може ототожнюватися із запереченням відсутності взагалі у суду права та підстав для такого «анулювання» виконавчих документів у порядку ст.328 ГПК та ст.432 ЦПК (у залежності від виду позовного провадження, за підсумками якого було видано виконавчий документ). Проте, **виникає проблема із юрисдикцією – належним судом, управненим вирішувати це питання: суд, який видав виконавчий документ, або суд, який розглядав справу про неплатоспроможність.**

Звернення до буквального змісту норми ч.2 ст.7 КУзПБ та п.8 ч.1 ст.20 ГПК не дають чіткої відповіді в контексті «принципу концентрації», оскільки:

1 – по-перше, визнання наказу таким, що не підлягає виконанню, взагалі не є спором, що вирішується шляхом подання позову, а є суто процесуальним питанням у межах вже вирішеного спору;

– по-друге, оскільки справу про неплатоспроможність судом закрито, то як можна стверджувати про наявність «господарського суду, у провадженні якого перебуває справа про неплатоспроможність...»?

Втім, процесуальність питання і непозовний спосіб його ініціації самі по собі не виключають сфери дії «принципу концентрації» у світлі усталеної правової позиції, висловленої у п.п. 111–119 постанови ОП КГС ВС від 13.04.2023 у справі №910/21981/16 щодо судового контролю у межах справи про банкрутство за виконанням судових рішень через «автономне» тлумачення категорії «спір» (п.109 постанови) з акцентом виключно на його майнові наслідки для боржника (вочевидь, що «анулювання виконуваності» виконавчого документу про примусове стягнення несе безпосередні майнові наслідки для боржника), хоча:

– означені висновки (які застосовувалися також у постанові КГС ВС від 08.06.2023 у справі № 910/21981/16 та схожа позиція перед цим висловлювалась у постановках КГС ВС від 29.08.2022 у справі №910/10877/17 та від 27.04.2022 у справі № 27/104б) сформульовано відносно ситуації, коли провадження у справі про банкрутство здійснювалося (не було закритим);

– позиція стосувалась сфери судового контролю, окресленої у п.107 вказаної постанови **«Сутність судового контролю за виконанням судових рішень полягає у розгляді та вирішенні судом скарг на рішення, дії чи бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця»**, що охоплюється регламентацією однойменного Розділу VI ГПК, тоді як визнання наказу таким, що не підлягає виконанню відповідно до ст.328 ГПК регламентується Розділом V ГПК.

2 Прикметно, що у постанові КЦС ВС від 17.09.2024 у справі № 2–1704/09 запропоноване більш широке розуміння функції судового контролю (хоча за змістом відповідних Розділів VI та VII ЦПК стаття 432, яка регламентує визнання таким, що не підлягає виконанню виконавчого документу, також розміщена не в розділі «Судовий контроль за виконанням судових рішень»):

«До компетенції судів при здійсненні судового контролю у виконавчому провадженні Законом України «Про виконавче провадження» та процесуальним законодавством віднесене широке коло питань, **які можуть бути поділені на дві групи: розгляд заяв (подань) державного виконавця, стягувачів, боржників про вирішення питань щодо руху виконавчого провадження; розгляд справ за скаргами на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби.**

Суд у виконавчому провадженні виконує відповідно **дві основні функції: забезпечувальну і контрольну**. Реалізація забезпечувальної функції відбувається через попереднє санкціонування судом найбільш важливих процесуальних виконавчих дій, вчинення яких потребує встановлення додаткових гарантій дотримання відповідних прав учасників, які й забезпечуються судом. Передача окремих питань виконавчого провадження у компетенцію суду викликана необхідністю забезпечення прав і свобод «інших» осіб, які не є учасниками виконавчого провадження, але які (права і свободи) можуть зачіпатися діями виконавця».

За такою логікою питання визнання судом виконавчого документу, таким, що не підлягає виконанню, слід відносити до забезпечувальної функції суду у виконавчому провадженні.

Так само, і закриття провадження у справі про неплатоспроможність не може розцінюватися як «перешкода» для застосування «принципу концентрації» відносно заяв про визнання такими, що не підлягають виконанню, виконавчих документів щодо неплатоспроможного боржника, якщо керуватися «духом» підходів, окреслених ВП ВС:

- (1) у постанові ВП ВС від 09.02.2021 року у справі № 520/17342/18 зроблено висновок, про те, що, ураховуючи акцесорний характер визначених статтею 625 ЦК України зобов'язань, спори про відшкодування передбачених ними грошових сум, з огляду на їх похідний характер від основного спору, підлягають розгляду за правилами тієї юрисдикції, за правилами якої підлягає розгляду основний спір.

Оскільки виконавчий документ про стягнення коштів з боржника було видано на підставі судового рішення до моменту відкриття провадження у справі про неплатоспроможність такого боржника, остільки вирішення питання щодо погашення таких вимог у відповідності до ст.ст.120, 122 КУЗПБ могло здійснюватися виключно у межах справи про неплатоспроможність незалежно від наявності судового рішення про стягнення таких коштів (окрім тих грошових вимог, на які не поширюється мораторій і за якими звільнення від боргів не відбувається взагалі). Таким чином, якщо абстрагуватися від процесуальної природи «похідності» питання про визнання виконавчого документу таким, що не підлягає виконанню, а брати до уваги саме «похідність» як таку цього питання від факту припинення грошового зобов'язання через звільнення від боргів, то маємо дійти висновку, що вирішення питання «анулювання виконуваності» має здійснюватися у провадженні, у якому було вирішено «основне» питання існування грошового зобов'язання.

- (2) у постанові ВП ВС від 03.10.2023 у справі № 366/203/21 зазначено, що оскільки позивачем заявлені до відповідача після закриття провадження у справі про банкрутство останнього акцесорні вимоги про стягнення 3 % річних та індексу інфляції, нараховані за період, який охоплює перебування в провадженні господарського суду справи про банкрутство, такі вимоги необхідно розглядати за правилами господарської юрисдикції в позовному порядку відповідно до пункту 8 частини першої статті 20 ГПК України та частини другої статті 7 КУЗПБ.

Таким чином, на думку ВП ВС, навіть закриття провадження у справі про банкрутство не перешкоджає визначенню юрисдикції порушених після такого закриття питань згідно правил ст.7 КУЗПБ, що є цілком застосовним і для справ про неплатоспроможність.

ВИСНОВКИ

- закриття провадження у справі про неплатоспроможність на підставі п.1 ч.3 ст.129 або ч.1 ст.134 КУзПБ опосередковує матеріально-правову у розумінні ч.1 ст.598 ЦК підставу припинення тих грошових зобов'язань боржника, на які розповсюджується звільнення від боргів (окрім визначених ч.2 ст.134 КУзПБ);
- таке припинення відповідних грошових зобов'язань, які виникли до відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, є належною підставою для визнання такими, що не підлягають виконанню виконавчих документів, виданих стосовно такого боржника, але визнання цих документів такими не здійснюється судом через автоматичну вказівку про це в ухвалі про закриття провадження у справі про неплатоспроможність;
- розгляд питання щодо «виконуваності» таких виконавчих документів за заявою боржника здійснюється тим судом, який здійснював провадження у справі про його неплатоспроможність згідно припису ч.2 ст.7 КУзПБ, але в порядку, який передбачений ст.328 ГПК або ст.432 ЦПК (у залежності від того, в порядку якого судочинства був виданий відповідний виконавчий документ), з обов'язковим повідомленням (залученням) стягувача за таким виконавчим документом незалежно від відсутності у нього статусу кредитора у справі про неплатоспроможність, що буде опосередковувати набуття ним статусу учасника III групи у відповідному відокремленому позовному провадженні (адже за змістом ст.1 ЗУ «Про виконавче провадження» питання «виконуваності» розглядається саме на завершальній стадії такого позовного провадження);
- стягувач вже у суді першої інстанції як учасник відповідного процесуального спору управнений заперечувати проти «анулювання виконуваності» виконавчого документу, посилаючись, зокрема на те, що на визначені у виконавчому документі грошові вимоги не розповсюджується звільнення від боргів, та має право оскаржити ухвалу про визнання виконавчого документу таким, що не підлягає виконанню, у загальному порядку, проте як не учасник «основного» непозовного провадження у справі про неплатоспроможність не має права на оскарження хронологічно первісної ухвали про закриття такого провадження.

ВИСНОВКИ

Отже, відповідні ухвали мають бути окремими, самотійними та хронологічно послідовними процесуальними рішеннями, які відносяться до різних груп судових рішень у межах справи про неплатоспроможність: *основне непозовне провадження (ухвала про закриття) та відокремлене позовне провадження (ухвала про визнання виконавчого документу таким, що не підлягає виконанню).*